

Stockholm den 29 november 2016

R-2016/1467

Till Justitiedepartementet

Ju2016/05918/Å

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 29 augusti 2016 beretts tillfälle att avge yttrande över Häktes- och restriktionsutredningens betänkande Färre i häkte och minskad isolering (SOU 2016:52).

Sammanfattning

Det remitterade betänkandet innehåller förslag till bl.a. alternativ till häktning, begränsning av häktetiderna, avskaffande av den s.k. tvåårsregeln vid häktning, utökad restriktionsprövning av domstol, lagstadgad rätt till mänsklig kontakt och interimistiskt förordnande genom åklagare av offentlig försvarare för anhållna.

Advokatsamfundet tillstyrker eller har ingen erinran mot flertalet av förslagen i betänkandet, även om det finns särskilda synpunkter i fråga om vissa av utredningens förslag och bedömningar.

När det gäller åklagares rätt att förordna offentlig försvarare avstyrks dock förslaget.

I fråga om kraven för att de föreslagna begränsningarna av häktetider ska kunna frångås, anser Advokatsamfundet att dessa undantag är alltför vida. Vidare riskerar de olika krav som ställs upp för förlängd häktning för vuxna respektive ungdomar att leda till tillämpningssvårigheter.

Bakgrund

Grundläggande vid utformningen av de straffprocessuella tvångsmedlen är avvägningen mellan å ena sidan den misstänktes fri- och rättigheter som har skydd i grundlag, Europakonventionen, EU-stadgan samt Barnkonventionen och å andra sidan samhällets intresse av en effektiv brottsbekämpning. Det finns således en målkonflikt mellan den enskildes rättsskydd och samhällsskyddet. Detta har under en följd av år präglat

reformsträvandena på området. Både 1974 års och 1983 års häktningsutredningar (betänkandena Häktning och anhållande, SOU 1977:50, respektive Gripen – Anhållen - Häktad; Straffprocessuella tvångsmedel, m.m., SOU 1985:27) innehöll delvis radikala förslag som syftade till minskat antal häktningar och ökad användning av alternativ till häktning. Förslagen ledde endast i mindre mån till ändrad lagstiftning, detta delvis på grund av remisskritik, men också som ett uttryck för bristande allmänt politiskt stöd (se prop. 1980/81:201 och 1986/87:112). I ytterligare ett par utredningar, Ungdomsbrottsutredningen (Ingripanden mot unga lagöverträdare, SOU 2004:122) och promemorian Processrättsliga konsekvenser av Påföljdsutredningens förslag (Ds 2012:54) har alternativ till häktning behandlats, utan att leda till lagstiftning.

Trots att lagstiftningen är densamma under en längre tidsperiod, kan häktningsfrekvensen påverkas också av andra faktorer än den allmänna brottsutvecklingen och förändringar av populationen i brottsbenägna åldrar. Här kan Riksåklagarens (RÅ) direktivrätt gentemot åklagarna, liksom de enskilda åklagarnas och domstolarnas attityder till tillämpningen av frihetsberövandena spela en viktig roll. Likaså kan en rättspolitisk debatt med kritik mot tillämpningen av de straffprocessuella tvångsmedlen ha betydelse för synen på och tillämpningen av gällande bestämmelser för frihetsberövanden och andra ingripande åtgärder. Under senare tid har dessutom sociala medier gett förutsättningar att driva rättspolitisk opinion, inte minst i samband med uppmärksammas allvarlig brottslighet, som i sin tur även påverkar attityder i samhället till tvångsmedelsanvändningen. En förändrad lagstiftning är dock självfallet det mest effektiva medlet för att åstadkomma normbildning och önskade straffprocessuella förhållanden.

Under senare år har uppmärksamheten riktats inte bara mot den alltför omfattande användningen av häktning, utan också mot användningen av restriktioner under häktningstiden. Sverige har även fått återkommande internationell kritik i båda dessa hänseenden. Den skarpa kritiken från internationellt håll, vilken utredningen redogör närmare för i betänkandet, har framförts av bl.a. FN:s antitortyrkommitté (CAT), FN:s barnrättskommitté (CRC) och Europarådets antitortyrkommitté (CPT). Kritiken tar främst sikte på de generellt sett alltför långa häktningstiderna i Sverige, avsaknaden av tidsgränser för frihetsberövande genom häktning, den alltför frekventa användningen av restriktioner i samband med häktning, de såväl fysiskt som psykiskt negativa effekter på den enskilde som följer av den isolering som häktning och restriktioner innebär, samt de alltför få alternativ som finns och används till häktning. Kritiken har också gällt otillräckliga riktlinjer för hur barn och unga ska behandlas i häkte samt att tillgången till vård och undervisning för barn och unga skiljer sig åt mellan olika häkten.

Advokatsamfundet och dess ledamöter har under lång tid och i en mängd olika sammanhang pekat på denna kritik och påpekat de brister som det svenska rättssystemet hittills har uppvisat från ett grundläggande rättssäkerhetsperspektiv. Särskilt har detta gällt användningen av häktningsinstitutet för barn och unga lagöverträdare. Detta har också varit en av anledningarna till att Advokatsamfundet förordat en inkorporering av Barnkonventionen i svensk rätt. Även Riksåklagaren har uttalat att det finns ett behov av lagstiftningsåtgärder för att korta häktningstiderna och minska isoleringen.

Det är inte längre hållbart att bortse från den allvarliga nationella och internationella kritik mot att Sverige inte uppfyller sina internationella åtaganden och lever upp till sin roll som rättstatligt föregångsland.

Alternativ till häktning

Advokatsamfundet tillstyrker utredningens förslag till alternativ till häktning.

Advokatsamfundet, som delar utredningens bedömning att nuvarande alternativ till häktning inte är tillräckligt effektiva och att de inte annat än i undantagsfall erbjuder något ändamålsenligt alternativ till häktning, är positivt till att pröva nya alternativ till häktning och har med nedan angivna synpunkter ingen erinran mot förslagen i denna del. Hemarrest och områdesarrest förefaller därför på av i betänkandet anförda skäl vara möjliga alternativ till den mycket ingripande åtgärd som häktning innebär.

Under årens lopp har åtskilliga alternativ till frihetsberövande presenterats. Flertalet av dessa förslag har dock ansetts svåra att genomföra i praktiken (jfr t.ex. JK:s synpunkter redovisade i prop. 1986/87:112 s. 276). Vad som framför allt brustit har varit möjligheterna att skapa en tillräckligt effektiv organisation kring tillsynen av en erforderlig övervakning i frihet. Ett annat problem har varit att skapa trovärdiga och väl fungerande sanktioner vid överträdelser av villkoren för tidigare föreslagna alternativ till häktning.

Att det i praktiken är svårt att skapa väl fungerande och för allmänhetens acceptabla och legitima alternativ till häktning, framgår även av att det i ett internationellt perspektiv är ovanligt att alternativ till häktning tillämpas i någon större omfattning utomlands. Ett undantag är det, främst i anglosaxiska länders rättssystem förekommande, borgenssystemet. I likhet med utredningen, anser dock Advokatsamfundet att ett borgensinstitut inte bör införas i vårt land.

En särskild svårighet, som utredningen framhåller, är att de nuvarande alternativen till häktning, reseförbud och anmälningsskyldighet, inte förhindrar att den misstänkte flyr eller på annat sätt avviker från lagföring. Alternativen utgör inte något effektivt hinder mot fortsatt brottslighet eller kollusion. Inte heller regler om kontaktförbud skulle, på de skäl utredningen anför, vara verkningsfulla.

I betänkandet föreslås två nya alternativ till häktning, hemarrest och områdesarrest, vilka båda ska kunna övervakas elektroniskt. Enligt Advokatsamfundet är det för ett system som i vissa fall ska kunna ersätta häktning viktigt att alternativet är effektivt, verkningsfullt, praktiskt genomförbart och trovärdigt. Huruvida dessa förutsättningar föreligger är svårt att uttala sig om. Till skillnad från tidigare häktningsutredningar saknas det nämligen i betänkandet något närmare statistiskt underlag för de bedömningar som ligger till grund för förslagen i denna del. Detta är emellertid en brist som måhända kan åtgärdas genom det BRÅ-uppdrag som ska redovisas till regeringen i början av år 2017 och därmed något som bör omfattas av den fortsatta beredningen av lagförslagen.

Eftersom de föreslagna alternativen till häktning i flera avseenden dock har likheter med de i dag sällan använda möjligheterna till reseförbud och anmälningsskyldighet, bl.a. i så måtto att det – med vissa geografiska inskränkningar – möjliggör vistelser ute i samhället för den misstänkte, dock med vissa geografiska begränsningar, vill Advokatsamfundet uttrycka några reservationer med anledning av förslagen.

Utredningen föreställer sig att hemarrest och områdesarrest kommer att bli aktuellt som alternativ till långvarig häktning och vanligtvis först efter att den misstänkte suttit häktad viss tid. Vad utredningen dock inte närmare har analyserat är i vad mån de nya alternativen rent faktiskt kan tänkas försvaga de särskilda häktningsgrunderna fortsatt brottslighet, flykt och kollusion i sådan mån att häktning inte behövs. Enligt Advokatsamfundet bör ytterligare överväganden göras härvidlag under den fortsatta beredningen av förslagen.

En förutsättning för tillämpning av hemarrest och områdesarrest är att den misstänkte vid Kriminalvårdens utredning anses lämplig. Enligt förslaget ska personer utan bostad och med missbruksproblem, en inte obetydlig grupp av de som ofta återkommer i lagföringssammanhang, inte kunna komma i fråga för dessa alternativ till häktning. När det gäller risken för att den misstänkte undanröjer bevis eller försvårar utredningen är det oklart i vad mån alternativen är ägnade att förhindra kollusion. Utredningen (s. 107) synes delvis dela den insikten och uttalar att alternativen inte torde komma i fråga så länge det föreligger ”mer allvarlig kollusionsfara”.

En del av de misstänkta som i och för sig skulle kunna komma i fråga för de nya alternativen till häktning, förekommer redan som klienter inom Kriminalvården. Utredningen berör inte närmare hur denna grupp ska bedömas ur ett lämplighetsperspektiv. Vidare konstaterar Advokatsamfundet att de nya häktningalternativen anges syfta till att motverka bl.a. återfall i brottslighet (recidivrisk), men det utvecklas inte närmare i betänkandet vad som ska gälla i sådana fall där den som är föremål för ett alternativ till häktning gjort sig skyldig till exempelvis ny brottslighet.

I detta sammanhang vill Advokatsamfundet tillägga att häktningsfrekvensen i jämförbara länder, t.ex. Finland och Norge, är lägre än i Sverige. Som antytts tidigare är den större benägenheten i Sverige att använda tvångsmedel till en del fråga om attityder. Starka skäl talar enligt Advokatsamfundets uppfattning för att nu begränsa häktningsanvändningen och restriktionsbesluten.

Advokatsamfundet vill i detta sammanhang peka på att utredningen kring en modern brottmålsprocess anpassad även för stora mål (Dir. 2016:31, Ju 2016:10) ska överväga om det bör införas utökade möjligheter att använda dokumenterade förhör med målsägande, vittnen och misstänkta som tagits upp före huvudförhandlingen som bevisning i domstol och i så fall lämna lagförslag. Detta kan för övrigt redan nu ske sedan lång tid tillbaka.

Om vinster uppnås när det gäller frihetsberövanden genom att tidiga resultat från förundersökningen i ökad grad tillåts ligga till grund för en dom, är detta naturligtvis

ingen nackdel. Advokatsamfundet vänder sig dock mot ett resonemang, som innebär att man ska koppla begränsningar i muntlighetsprincipen till möjligheten att begränsa häktningsfrekvensen. Övertygelsen att häktnings- och restriktionsanvändningen bör begränsas, bör således stå på egna ben.

Enligt Advokatsamfundet bör alltså begränsningen av den i dag alltför frekventa användningen av häktningsinstitutet och restriktionsanvändningen inte sammankopplas med rådande processuella muntlighets- och omedelbarhetsprinciper. En begränsning är därför nödvändig oaktat åklagares möjligheter till bevissäkring och användning av dokumenterade förhör under förundersökningen.

Ett annat sätt att minska behovet av häktning är enligt Advokatsamfundet, att i omfattande mål med flera misstänkta, exempelvis rörande ekonomisk brottslighet eller brott med internationell anknytning, ta fram metoder för att snabbt och rättssäkert kunna lagföra enskilda misstänkta där bevisläget inte erbjuder några svårigheter. Advokatsamfundet ser det som angeläget att man redan vid den fortsatta beredningen i detta lagstiftningsärende utreda möjligheter att processuellt förfara på föreslaget sätt.

Tvåårsregeln

Advokatsamfundet tillstyrker förslaget att ta bort regeln om presumtion för häktning vid misstanke om brott som inte har lindrigare straff än två års fängelse i straffskalan (24 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken). Enligt Advokatsamfundet innebär häktningspresumptionsregeln (tvåårsregeln) vidare att proportionalitetsprincipen i flera fall åsidosätts, liksom att häktning kan ske även om inget av de särskilda häktningsskälen föreligger. Eftersom ett beslut om häktning enbart bör grundas på behovet av häktning i det enskilda fallet, bör tvåårsregeln därför tas bort. Från såväl principiella som praktiska utgångspunkter saknas det skäl att tillämpa andra häktningsförutsättningar vid grova brott än vid annan brottslighet.

Begränsning av häktningstiderna

Advokatsamfundet tillstyrker att det införs särskilda begränsningar av häktningstiderna genom införande av särskilda tidsfrister.

Advokatsamfundet tillstyrker förslaget om en skyldighet för åklagare att redovisa en tidsplan för förundersökningen. Advokatsamfundet anser dock att en sådan skyldighet från åklagarens sida, i syfte att minska tiden för frihetsberövande, i stället bör föreskrivas i förhållande till varje enskild begäran om förlängning av tiden för åtals väckande. Med en sådan ordning skulle i vissa fall särskilda omhäktningförhandlingar inte vara nödvändiga och kunna undvikas.

Advokatsamfundet ifrågasätter dock de olika förutsättningar som föreslås krävas för att frångå de föreslagna tidsfristerna (ventilerna), där det för vuxna ska krävas ”synnerliga skäl” för att frångå tidsfristen på sex månader och där det för unga misstänkta under 18 år

ska krävas att en längre häktningstid är ”absolut nödvändigt”. Enligt Advokatsamfundet finns risk för tillämpningsproblem och oklarheter med olika begreppsbildningar i fråga om förutsättningarna för dessa ventiler. Lokutionerna som sådana bör därför övervägas ytterligare.

När det gäller kraven för att de föreslagna begränsningarna av häktstider ska kunna frångås, anser Advokatsamfundet även att dessa undantag riskerar att vara alltför vida och att syftet därför inte kommer att uppnås om det inte än tydligare anges att dessa ventiler endast ska kunna användas i yttersta undantagsfall.

Med utgångspunkt i att processuella frihetsberövanden allmänt sett bör användas mer restriktivt, finns det anledning att inte enbart minska antalet frihetsberövanden, utan även längden på dem. En begränsning av häktningstiderna kan ses som ett utflöde av proportionalitetsprincipen.

Advokatsamfundet delar bedömningen att det för att nå önskvärda resultat behövs en lagstiftning som sätter gränser för hur lång tid ett frihetsberövande genom häktning får fortgå. Som utredningen anger ligger svårigheten i att finna en rimlig avvägning mellan att undvika riktigt långa häktningstider och bibehålla förmågan att utreda allvarliga brott. En begränsningsregel kan utformas enbart med en tidsfaktor. Ett alternativ kan vara att, som skett utomlands, tillåta en längre häktningstid vid allvarligare brottslighet.

Konsekvenserna av en tidsgräns är dock svåra att bedöma. Typiskt sett innebär en tidsgräns ett incitament att påskynda det straffrättsliga förfarandet. Utfallet styrs av en mängd faktorer, såsom organisatoriska förhållanden, åklagarnas förundersökningsledning, polisens utredningsresurser och arbetsmetoder samt omprioriteringar mellan olika mål med häktade. Förhållanden som varken polis eller åklagare rör över spelar också roll, såsom brottslighetens art och omfattning samt utredningsresurser hos andra myndigheter, t.ex. Nationellt forensiskt centrum (NFC) vid Polismyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen. När det gäller handläggningstiden hos NFC har Advokatsamfundet tidigare i flera olika sammanhang pekat på vikten av drastiskt förkortade handläggningstider, och särskilt i mål där misstänkta och tilltalade är häktade. Advokatsamfundet anser här att det är av stor vikt att NFC ges förutsättningar för en snabbare och mer effektiv handläggning i förhållande till vad som gäller i dag. Enligt Advokatsamfundet är det av största vikt att Sverige omgående börjar leva upp till sina internationella åtaganden i fråga om brottmålsförfarandet och här är handläggningstiderna hos NFC en viktig faktor.

I detta sammanhang bör även konstateras att det är oklart hur ofta de föreslagna alternativen till häktning, hemarrest och områdesarrest, kommer att användas och vilken inverkan de därmed kommer ha på den framtida häktningsfrekvensen. Detta bör emellertid inte hindra att en tidsgräns avseende häktningstider införs. Advokatsamfundet vill dock föreslå att ett införande av alternativ till häktning, liksom de föreslagna häktningstidsfristerna utvärderas inom en inte alltför avlägsen framtid, för att analysera eventuella synergieffekter och andra konsekvenser.

Advokatsamfundet tillstyrker alltså att det införs en begränsning av häktningstiderna och har ingen erinran mot förslaget om att en misstänkt, fram till dess åtal väcks, inte får vara frihetsberövad såsom häktad under en sammanhängande tid av mer än sex månader. Advokatsamfundet har dock synpunkter på att denna tid får förlängas om det föreligger ”särskilda skäl”. Om det föreligger sådana synnerliga skäl för fortsatt häktning ska det inte finnas någon tidsgräns för hur lång tid häktningen får pågå. Utformningen av denna s.k. ventil är därför problematisk, eftersom det finns en uppenbar risk för att rekvisitet ”synnerliga skäl” kommer att användas i alltför vid omfattning. I betänkandet anges att möjligheten till fortsatt häktning ska tillämpas restriktivt och att ventilen enbart är avsedd för de mer extraordinära fallen. Av vad som framgår (s. 192 f.) räcker det dock att brottet har högt straffvärde, är svårutrett, har internationella kopplingar, brottet har begåtts i organiserad form eller att det under häktningstiden tillkommer misstankar om allvarlig eller svårutredd brottslighet. Av dessa uttalanden framgår att ventilen kommer att kunna användas i ett stort antal fall. Advokatsamfundet anser därför att denna ventil måste begränsas betydligt mer än vad som nu föreslås för att den föreslagna begränsningen av häktstiderna ska få någon praktisk effekt. Advokatsamfundet har samma principiella invändning mot ventilen ”absolut nödvändigt” avseende ungdomar under 18 år som misstänks för brott (se även nedan).

I utredningen (6.5.4) föreslås vidare att åklagaren bör vara skyldig att redovisa en tidsplan för förundersökningen. Detta ser Advokatsamfundet som positivt. En sådan tidsplan utgör även en bra och nödvändig grund för domstolarnas proportionalitetsprövningar i fråga om frihetsberövanden. Tidsplaner skulle även underlätta för åklagare och polis att effektivare planera sitt arbete under förundersökningen. Enligt Advokatsamfundets uppfattning bör dock skyldigheten knytas till varje begäran om förlängning av tiden för åtals väckande i stället för, som enligt förslaget, inför varje omhäkningsförhandling. Med sådan ordning kan i vissa fall en särskild omhäkningsförhandling inte behöva bli nödvändig.

Kombinerade häknings- och huvudförhandlingar

Advokatsamfundet tillstyrker förslagen om ökade möjligheter till kombinerade häknings- och huvudförhandlingar och att sådana mål ska kunna avgöras utan nämndemän.

Interimistiska förordnanden av offentlig försvarare för frihetsberövad person

Advokatsamfundet avstyrker förslaget att åklagare, i avvaktan på rättens beslut, får förordna offentlig försvarare för en misstänkt. Även om det självfallet är av största vikt att den som misstänks för brott så snart det över huvud taget är möjligt bör få en offentlig försvarare förordnad för sig, bör dock av rättssäkerhetsskäl och processrättsliga grundprinciper, offentlig försvarare förordnas av rätten. Det bör därför säkerställas att offentliga försvarare kan förordnas även utanför kontorstid genom ett särskilt beredskapssystem för förordnanden. I fall detta inte är möjligt får tills vidare förordnanden ske i efterhand av domstolen.

Advokatsamfundet delar helt utredningens bedömning att det är angeläget att en misstänkt på kort tid kan få en offentlig försvarare förordnad, även om behovet uppstår kvälls- eller nattetid. Särskilt viktigt är detta för den som är under 18 år. Att förordnandet ska få ske av åklagare är enligt Advokatsamfundets uppfattning direkt olämpligt. Det kan ifrågasättas om inte åklagaren, som är en part, kan komma att omfattas av bestämmelserna om jäv i 4 kap. 13 § RB. Detta gäller oavsett hur professionella åklagare är och hur objektivitetsprincipen kan och ska tillämpas av åklagarna (jfr nedan om utredningens resonemang om åklagares rätt att besluta om restriktioner).

Oavsett hur det förhåller sig med detta, torde det ur klientsynvinkel vara svårt att förklara varför en företrädare för en brottsbekämpande myndighet och som påstår att någon har begått ett brott ska ha möjlighet att utse vem som ska vara försvarare. Detta gäller oavsett om det interimistiska förordnandet skulle ske utifrån en upprättad lista. Till detta kommer det förhållandet att åklagare, även utifrån en sådan lista, i så fall skulle kunna exkludera sådana försvarare som han eller hon av någon anledning inte vill ska bli förordnad i målet. Frågan om förordnande av offentliga försvarare är en kvalitets- och rättssäkerhetsfråga och ska alltid grundas på den misstänktes rätt att själv utse sin försvarare. Att förordnandet enligt förslaget i efterhand ska prövas av tingsrätten utgör ingen garanti för att det inte finns risk för uppfattningen att ovidkommande hänsyn kan ha påverkat valet. Under alla omständigheter strider förslaget mot grundläggande rättssäkerhetskrav och den enskildes rätt att välja försvarare.

Färre restriktioner och minskad isolering av de häktade

Advokatsamfundet, som tillstyrker att restriktioner i samband med häktning, liksom den isolering som häktningen medför minskas, har i huvudsak ingen erinran mot de förslag som lämnas för att detta ska kunna realiseras.

Regeringen, som funnit att restriktioner tilläts för ofta och för länge, övervägde i prop. 1997/98:104 s. 31 ff. möjligheterna att skärpa de materiella förutsättningarna för restriktioner, liksom att låta domstol besluta om enskilda restriktioner. Regeringen ansåg dock att ett införande av en möjlighet att överklaga beslut om restriktioner vid domstol var ett tillräckligt steg. Utvecklingen därefter visar emellertid att berättigad kritik mot en alltför frekvent användning av restriktioner kvarstår. Advokatsamfundet har i flera olika sammanhang riktat kritik mot den extensiva användningen av restriktioner i samband med häktning och de mycket negativa konsekvenser som dessa har för den enskilde frihetsberövade personen. Denna kritik har även delats av företrädare för rättsväsendet, t.ex. Riksåklagaren, som i april 2015 även har antagit nya riktlinjer i syfte att minska användningen av restriktioner. Trots detta har, såsom ovan framhållits, ytterligare internationell kritik riktats mot Sverige för restriktionsanvändningen.

Advokatsamfundet instämmer i utredningens allmänna beskrivning av problemen kring restriktionsanvändningen. Det är viktigt att samhället har effektiva verktyg i brottsbekämpningen, däribland möjligheten att hindra häktades kontakter i syfte att försvåra utredningen (kollusionssyfte). Samtidigt är det uppenbart att restriktioner beslutas

oftare än vad som egentligen är motiverat och att restriktioner ofta behålls längre än vad som egentligen är nödvändigt. Advokatsamfundet delar därför utredningens uppfattning att det finns ett behov av lagstiftningsåtgärder för att på ett tydligt sätt begränsa användningen av restriktioner. I och för sig kan det finnas anledning att skärpa de materiella förutsättningarna för att meddela restriktioner, men Advokatsamfundet delar i detta sammanhang utredningens uppfattning att det ska ankomma på domstol att besluta om enskilda restriktioner. Ett sådant förslag har Advokatsamfundet tillstyrkt redan i sitt remissvar till Häktesutredningens betänkande Ny häkteslag (SOU 2006:17).¹

En invändning mot en sådan ordning har varit att det skulle kunna leda till en sammanblandning av åklagarnas och domstolens roller. Emellertid sker redan nu en prövning i domstol av enskilda restriktioner, bl.a. när frågan om restriktioner har aktualiserats av försvaret i samband med yrkande om att den tilltalade ska försättas på fri fot i samband med prövning i hovrätt. Ett beslut om restriktioner innebär en mycket ingripande åtgärd mot den enskilde och bör därför inte beslutas av åklagare, som är part i målet, utan av rätten.

Utredningens förslag om åklagarens presentation av bedömningsunderlag för behovet av restriktioner och om domstolens dokumentation av sitt ställningstagande framstår som välavvägda. Detta innebär delvis nya arbetsuppgifter som kan vara resurskrävande för berörda aktörer, men samtidigt sker därigenom en genomlysning av frågan om restriktioner, som i sig förhoppningsvis leder till en annan och mer restriktiv attityd hos tillämpande myndigheter.

Granskning av försändelse

Advokatsamfundet tillstyrker förslaget att utvidga kretsen av vilka som får granska försändelser när häktad har restriktioner.

Särskilda regler för barn

Utredningen har enligt sina direktiv haft möjlighet föreslå mer restriktiva regler för häktning av unga över 18 år som misstänks för brott (s. 148). I betänkandet har dock inga sådana förslag lämnats. Utredningen framhåller endast att man i enskilda fall kan ha skäl att beakta åldern även för häktade som är mellan 18 och 21 år. Advokatsamfundet är kritiskt till att särskilda regler inte övervägts i fråga om häktning för dem i åldern 18 – 21 år som misstänks för brott. Enligt Advokatsamfundet bör samma eller liknande regler gälla som för dem som är under 18 år när det gäller häktning och restriktioner. I vart fall bör häktningstiden om högst tre månader gälla även för denna ålderskategori.

I 24 kap. 4 § RB finns begränsningar av utrymmet för häktning av unga i den aktuella ålderskategorin. Lagen (1964:167) om unga lagöverträdare innehåller dessutom en rad särregler för unga som inte fyllt 21 år. I den straffrättsliga regleringen finns i

¹ Se Advokatsamfundets remissvar den 28 september 2006 (Ju2006/2565/KRIM).

lagstiftningen alltså en särreglering för denna ålderskategori. Det fordras således särskilda skäl för att döma till fängelse i dessa fall och vidare finns en strafflindringsregel, som anger att personer i denna grupp får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet. Det finns med andra ord en straffrabatt, som också har ett praktiskt genomslag i straffmätningen i domstolarna. Skälet till denna reglering är att dessa ungdomar har en sanktionskänslighet som bör beaktas. De uppvisar även ofta en bristande mognadsgrad. Dessutom bör de skarpa tröskeleffekter som i dag är ett faktum undanröjas. Antalet häktade med restriktioner i denna ålderskategori är även förhållandevis stort, närmare 1 000 individer per år.

En person som är häktad och är strax över 18 år eller 19-20 år, bör inte vara föremål för samma regelsystem i detta hänseende som vuxna. Advokatsamfundet förordar alltså att det ytterligare bör övervägas om att tillämpa samma regler som utredningen föreslår för barn – dvs. personer under 18 år – även för ungdomar i åldern under 21 år. I vart fall bör en motsvarande tremånaders gräns för häktning få omfatta dessa personer. Det ska beaktas att man kan bli LVU-omhändertagen även i kategorin 18-19 år. Vad som nu framförts bör beaktas under den fortsatta beredningen av lagstiftningsärendet.

Advokatsamfundet tillstyrker förslagen om att häktning av barn som huvudregel ska verkställas på ungdomshem, liksom vad som föreslås rörande restriktioner och förbud mot isolering av barn.

Nuvarande praxis när det gäller frihetsberövande av barn innebär att häktning ska undvikas och att den unge i stället ställs under betryggande övervakning. Via ett LVU-beslut kan den unge vidare placeras på särskilt ungdomshem i stället för att häktas. Framst vid fall av grov brottslighet i förening med kollusionsfara eller vid platsbrist på ungdomshem ska häktning kunna bli aktuell.

Utredningens förslag om att häktning av barn alltså ska omgärdas av stor restriktivitet, men att verkställigheten av häktning i fortsättningen i flertalet fall ska ske på ungdomshem, innebär således till viss del att nuvarande praxis kodifieras och får en fastare organisatorisk ram. Under förutsättning att tillräckligt antal platser med tillräckliga åtgärder för att hindra kollusion kan ordnas på ungdomshemmen, framstår förslaget som en klar förbättring. Detta gäller inte minst när det gäller att komma tillrätta med brister i fråga om att bryta de ungas isolering. Det vore därför beklagligt om utredningens förslag i denna del inte kan genomföras enbart av ekonomiska skäl.

En ur den unges synvinkel positiv effekt av att häktningen ska verkställas i häkte, är att tiden då får avräknas från eventuellt kommande frihetsberövande påföljd. Dagens system, där frihetsberövande på grund av LVU-beslut, som tillkommit för att hindra häktning, inte berättigar till avräkning, är därför i detta hänseende olyckligt. Även tid som frihetsberövad på LVU-hem bör kunna utgöra avräkningsgrundande tid vid ett fängelsestraff.

Advokatsamfundet har såsom framgått ovan ifrågasatt ett införande av begreppet ”absolut nödvändigt”. I 24 kap. RB förekommer en rad uttryck för olika bevisnivåer. I andra

sammanhang förekommer tillräckliga skäl (för åtal) och utom rimligt tvivel (för fällande dom). I litteraturen har försök gjorts att beskriva den för häktning erforderliga bevisnivån, dock utan att någon för den praktiska tillämpningen mer användbar formulering framkommit.

I utredningens förslag till ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare tillförs, utöver synnerliga skäl, bevisnivåerna absolut nödvändigt (23 § andra stycket och 23 a §) och mycket starka skäl (23 b § andra stycket). Det torde vara helt ogörligt att med någon grad av bestämdhet beskriva skillnaderna mellan de olika nivåerna som alla tre ska representera en mycket hög bevisnivå.

Advokatsamfundet förordar att frågan om bevisnivåer övervägs ytterligare under den fortsatta beredningen av lagstiftningsärendet.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Anne Ramberg